

Шимків С.А.,

аспірант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТАН ТА РОЗВИТОК ДОБРОВІЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкривається необхідність активізації добровільного страхування від нещасних випадків. Проаналізовано основні тенденції розвитку добровільного страхування від нещасних випадків в Україні. Визначено, що на сучасному етапі наданий страховий захист в рамках добровільного страхування від нещасних випадків створює гарантії для фінансового забезпечення громадян, які постраждали в результаті нещасних випадків.

Ключові слова: особисте страхування, добровільне страхування від нещасних випадків, страхові премії, страхові виплати, коефіцієнт страхових виплат.

Постановка проблеми. В умовах формування ринкових відносин в економіці країни у населення виникає потреба в забезпеченні стійких гарантій захисту своїх економічних інтересів, пов'язаних із здійсненням різних видів господарської діяльності, збереженням певного рівня добробуту та здоров'я. Пояснюється це тим, що в будь-якій діяльності людина піддається різним небезпекам, що загрожують їй самій та її близьким. Частина ж небезпек залишається на відповідальності самої людини, що в даний час виражається у формі комерційного страхування, заснованого на добровільних засадах.

У процесі модернізації сучасного суспільства постійно виникають нові ризикові ситуації, що носять природний, техногенний, соціально-економічний, політичний характер. У зв'язку з цим знижується можливість прогнозування не тільки віддаленого, але і найближчого майбутнього, що приносить невизначеність і нестабільність в повсякденне життя людей. В таких умовах стрімких змін соціальної реальності ризик стає сутнісною характеристикою людської діяльності. У підсумку перед кожною людиною постає необхідність убезпечити себе від наслідків різного роду ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні фундаментальними дослідженнями, які визначили науковий пошук у сфері страхування та страхування від нещасних випадків в тому числі, стали роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, серед них: В. Базилевич [1], Н. Борецька, Н. Внукова, М. Вігдорчик, О. Гаманкова, Н. Горелов, В. Деріга, О. Залетов, Р. Пікус, В. Роїк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, враховуючи досить широке коло розглянутих теоретичних та практичних питань, актуальним залишається проблематика, пов'язана з дослідженням та характеристикою сучасного стану страхування від нещасних випадків на страховому ринку України, необхідність яких зумовлена наданням комплексного страхового захисту громадянам України.

Мета статті полягає у дослідженні останніх тенденцій розвитку добровільного страхування від нещасних випадків в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут страхування пройшов тривалий історичний шлях розвитку і фор-

мування: від примітивних форм в стародавніх цивілізаціях до повноцінних структурованих страхових відносин, характерних для теперішнього часу. Задовольняючи економічні потреби населення, страхування мало і має виражену соціальну спрямованість.

В індустріально розвинених країнах страхування органічно вписується в систему соціального захисту, будучи одним з обов'язкових атрибутів життя. Високий рівень пропаганди системи страхування привчає людей вступати в страхові відносини з приводу життя та здоров'я. Громадяни більшою мірою усвідомлюють свою відповідальність у разі несприятливих подій і меншою – покладаються на державу. Крім того, розвиток страхування слугує одним з індикаторів рівня життя: чим вище рівень життя, тим різноманітнішими і потрібнішими стають страхові відносини. В Україні ж, на жаль, страхування ще не набуло належного розвитку, незважаючи на неможливість держави гарантувати своїм громадянам гідний рівень соціального захисту.

У зв'язку з цим вивчення системи добровільного страхування в сучасних умовах набуває особливої актуальності, оскільки дає можливість аналізувати тенденції його розвитку, спрямовані створення гідного рівня страхового захисту для населення.

Об'єктивна необхідність страхового захисту обумовлена як природою самої людини, так і її існуючою взаємозалежністю від широкого спектру факторів, які визначають життєдіяльність кожної особи. Все це в сукупності визначає соціальне становище людини і параметри рівня якості життя.

У всіх розвинених країнах одним з найбільш доступних і ефективних методів управління несприятливими факторами визнається страхування, у тому числі особисте страхування, здатне стимулювати зростання заощаджень населення, відшкодувати втрати в доходах у зв'язку з втратою здоров'я або смертю члена сім'ї, організувати надання медичної допомоги у разі захворювання.

В рамках системи страхового захисту населення існує три підсистеми, що забезпечують добробут людини шляхом страхування: державне соціальне страхування; обов'язкове страхування за місцем роботи, професійної приналежності та добровільне страхування громадян.

Під особистим страхуванням ми розумітимемо область страхування, об'єктом якої виступають життя, здоров'я, працездатність людини. Необхідність такого страхового захисту пов'язана з: ймовірністю смерті годувальника або члена сім'ї; втратою здоров'я, що, як правило, тягне за собою зниження рівня сімейного доходу; прагненням громадян мати сімейні заощадження в цілях зміцнення матеріального достатку, використовуючи для цього особисте страхування. Загалом особисте страхування являє собою важливий фінансовий механізм забезпечення добробуту населення.

Добровільне особисте страхування є структурним елементом української страхової системи, що має свою сферу регулю-

вання. Більше того, ця галузь страхування не є однорідною і включає в себе кілька напрямків: добровільне медичне страхування, страхування від нещасних випадків, страхування життя – і, таким чином, охоплює страховим захистом всі несприятливі наслідки, що стосуються життя і здоров'я населення. Послуги, що надаються страховими компаніями в рамках даних напрямків, часто функціонально збігаються з послугами, гарантованими державою. Відмінною рисою добровільного особистого страхування в даному випадку є можливість людини самому обирати вид, умови та терміни страхування, співвідношення яких може варіюватися в залежності від потреб. Особисте страхування в Україні постійно модернізується: з'являються нові форми і види страхування.

Ми розглянемо питання, пов'язані із здійсненням саме страхування від нещасних випадків. Дослідження основних аспектів організації та здійснення даного виду страхування на обов'язковій та добровільній основі поєднує перш за все те, що вини здійснюються страховими компаніями на комерційній основі.

В.Д. Базилевич зазначає, що зміст страхового захисту за цим видом страхування полягає у виплаті відповідних грошових відшкодувань, зумовлених страховим випадком, а також зниженням доходів застрахованої особи, зумовленим нещасним випадком, який він трактує як несподівану непередбачувану подію, що виникла всупереч волі людини, наслідком якої є ушкодження здоров'я або смерть людини [1].

Обов'язкове страхування від нещасних випадків здійснюється в тих випадках, коли законом на вказаних у ньому осіб покладається обов'язок страхувати в якості страхувальників життя й здоров'я інших осіб. Так, до обов'язкових видів страхування від нещасних випадків що здійснюється страховиками, згідно Закону України «Про страхування», зокрема, належать: особисте страхування від нещасних випадків на транспорті; страхування спортсменів вищих категорій; страхування життя й здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини; особисте страхування працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин, особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників (крім тих, які працюють в установах та організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними службових обов'язків [2].

Для здійснення страхової діяльності страховик повинен отримати відповідну ліцензію у встановленому законодавством порядку. Ліцензії на конкретний вид обов'язкового страхування видаються, якщо страховик має досвід здійснення добровільного страхування не менше ніж два роки, якщо інше не передбачено законодавством (під досвідом слід розуміти наявність упродовж усього зазначеного періоду чинної ліцензії і чинних договорів страхування). На підтвердження вимог цього пункту надаються відповідні копії договорів страхування. З огляду на цю вимогу страховики, які тільки розпочинають свою діяль-

ність, можуть отримати ліцензії лише на добровільні види страхування, а по завершенні двох років практичної діяльності, а не з моменту державної реєстрації, намагатися отримати ліцензії на обов'язкові види страхування.

На жаль, офіційні статистичні дані не надають інформацію щодо кількості страхових компаній в розрізі тих, які мають право здійснювати обов'язкові та добровільні види страхування. Загальна тенденція щодо наявних страхових компаній (табл. 1), що мають право займатись страховою діяльністю на території нашої держави, впродовж останніх років йде на спад, а саме: з 456 страхових організацій у 2010 р. до 382 страхових компаній у 2014 р. За офіційними даними, у 2014 р. було зареєстровано 10 нових страхових організацій, а ліквідовано – 35. Лише виходячи з цих даних, можемо зробити висновок, що понад 95% всіх страхових компаній займаються здійсненням як добровільних видів страхування, так і обов'язкових. Тенденцію щодо зменшення кількості страхових компаній не розглядаємо в якості негативного фактора, адже понад 99% всього страхового ринку припадає на топ-200 страхових компаній [3].

Добровільне особисте страхування є структурним елементом української страхової системи, що має свою сферу регулювання. Відмінною рисою добровільного особистого страхування є можливість людини самому вибрати вид, умови та терміни страхування, співвідношення яких може варіюватися в залежності від потреб. Особисте страхування в Україні постійно модернізується: з'являються нові форми і види страхування.

Так, протягом періоду, що досліджується (2010–2014 рр.), ринок страхування від нещасних випадків розвивається. Про це свідчать показники валових та чистих страхових премій (рис. 1). Обсяги валових страхових премій у 2011 р. зросли на 51%, у 2012 р. – на 23%, у 2013 р. було зібрано на 73% (1431,3 млн. грн.) валових страхових премій більше, ніж у попередньому 2012 р. У 2014 р. ця позитивна тенденція дещо зменшилась – на 33%, ця ситуація пояснюється тяжкою фінансово-економічною ситуацією в цілому по країні. Лінія тренду чітко ілюструє тенденції до нарощення обсягів даного ринку.

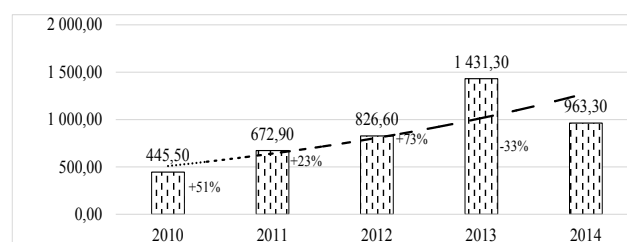

Рис. 1. Обсяг валових страхових премій, сплачених страховим компаніям при страхуванні від нещасних випадків, у 2010–2014 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними [3]

Таблиця 1

Кількість страхових компаній в Україні у 2010–2014 рр.

Показники:	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість страхових компаній, з них:	456	442	414	407	382
Non-life	389	378	352	345	325
life	67	64	62	62	57

Джерело: складено автором за даними [3; 4]

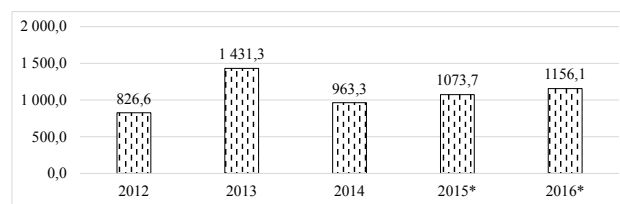
Ми вважаємо позитивним фактором розвиток добровільного страхування від нещасних випадків, адже загальнообов'язкове страхування від нещасних випадків на виробництві не забезпечує гідного страхового захисту, тому в якості його доповнення та розширення доцільно розглядати добровільне страхування.

В розвинених країнах Європи, найбільш перспективною з точки зору надання всієї повноти захисту працівників представляється широко поширена альтернативна обов'язковій системі – добровільне страхування від нещасних випадків. Така форма страхового захисту вже довела свою доцільність, необхідність свого існування і високу ефективність як щодо забезпечення соціального захисту працівників, так і в стимулюванні зростання безпеки праці.

Добровільне страхування виконує важливі економічні завдання. На мікроекономічному рівні воно надає гарантії, необхідні як для життя окремих людей, так і окремих підприємств, які при укладанні договору страхування передають страховику певні ризики. Якщо роботодавець виступає вигодонабувачем за договором страхування, то отримане страхове забезпечення дозволить компенсувати фінансові втрати у випадку постійної або тимчасової втрати цінного працівника. Держава і суспільство в цілому, в свою чергу, звільняється від несення тягаря страхових виплат. На макrorівні воно сприяє безперешкодній реалізації процесу суспільного відтворення, оскільки локалізує первинний збиток в рамках одного індивідуума.

Варто зазначити, що у 2010–2013 рр. у структурі зібраних валових страхових премій на страховому ринку чітко простежується тенденція до розвитку та нарощення долі ринку у частині страхування від нещасних випадків (табл. 2): починаючи з 2% у 2010 р. до 5% у 2013 р. Це свідчить, що щорічно впродовж чотирьох років даний вид страхування викликав все більшу цікавість та розуміння про необхідність у додатковому страховому захисті у населення, таким чином, мав тенденцію до розвитку.

У 2014 р. обсяги валових премій, сплачених страховим компаніям, на ринку страхування дещо зменшилися: з 28 661,8 млн. грн. у 2013 р. до 26 767,3 млн. у 2014 р. Такі зміни перш за все зумовлені достатньо тяжкою фінансово-економічною ситуацією в країні в цілому. Відповідно, відбулося зниження купівельної спроможності населення, що, в свою чергу, призводить до задоволення в першу чергу нагальних потреб громадян, і на забезпечення себе страховим захистом у переважній частині населення просто не залишається коштів. Проте ми не вважаємо, що у 2014 р. даний вид страхування зменшує темпи свого розвитку. Негативно вважаємо загальну тенденцію до зменшення обсягів зібраних страхових премій по ринку. Враховуючи таку динаміку нарощення обсягів валових страхових премій, то при незмінних умовах на ринку прогноз на майбутнє все ж залишається позитивним (рис. 2).

* – прогнозні дані

Рис. 2. Стан та прогноз страхових премій по добровільному страхуванню від нещасних випадків на 2012–2016 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними [4]

За результатами 2014 р. продовжується тенденція збільшення обсягу страхових виплат за ризиковими видами страхування фізичним особам. Страхові виплати страховальникам – фізичним особам у 2014 р. склали 28,6 млрд. грн. (56,5% від загальних валових виплат), що на 8,5% більше, ніж за відповідний період 2013 р. Рівень страхових виплат

Таблиця 2

Структура та обсяги валових страхових премій, сплачених страховим компаніям за видами страхування у 2010–2014 рр.

Види страхування	Страхові премії, млн. грн.					Частка страхових премій за видами страхування				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка»)	5 722,10	6 153,10	6 252,10	6 669,30	6 560,00	25%	27%	29%	23%	25%
Страхування майна	4 371,80	3 298,80	2 821,90	3 769,20	3 205,30	19%	15%	13%	13%	12%
Страхування фінансових ризиків	2 894,30	2 856,50	2 263,00	3 857,60	4 339,90	13%	13%	11%	13%	16%
Страхування від вогневих ризиків	3 029,80	2 439,10	1 939,40	2 780,40	2 307,90	13%	11%	9%	10%	9%
Страхування життя	906,5	1 346,40	1 809,50	2 476,70	2 159,80	4%	6%	8%	9%	8%
Медичне страхування	859,6	1 165,40	1 322,10	1 487,50	1 625,40	4%	5%	6%	5%	6%
Страхування вантажів	1 822,20	1 497,10	1 060,20	1 523,40	1 842,00	8%	7%	5%	5%	7%
Страхування відповідальності перед третіми особами	973,70	1 197,90	1 012,20	1 817,20	1 439,90	4%	5%	5%	6%	5%
Страхування від нещасних випадків	445,50	672,90	826,60	1 431,30	963,30	2%	3%	4%	5%	4%
Інші види страхування	2 056,20	2 080,00	2 207,90	2 671,20	2 311,50	9%	9%	10%	9%	9%
Всього	23 081,70	22 693,50	21 508,20	28 661,80	26 767,30	100%	100%	100%	100%	100%

Джерело: складено автором за даними [4]

фізичним особам за станом на 31.12.2014 р. склав 30,1%, що на 4,4 в. п. більше порівняно зі станом на 31.12.2013 р. Рівень страхових виплат за добровільним особистим страхуванням також зростає – з 34,6% у 2013 р. до 42% у 2014 р. [4].

Добровільним страхуванням зазвичай користуються особи, які хочуть мати страховий захист, що найбільш повно відповідає їх індивідуальним потребам. У зв'язку з цим страховими компаніями пропонується широкий спектр програм, які передбачають широкий набір страхових гарантій і досить високий розмір страхового забезпечення.

На розвиток добровільного особистого страхування в Україні впливає ряд факторів, зокрема, серед них варто виділити: політику держави щодо страхування; соціальні пріоритети страховиків та їх зацікавленість у якісному обслуговуванні і сумлінному виконанні своїх зобов'язань; участь роботодавців у розвитку корпоративного особистого страхування. При цьому однією з обов'язкових умов повноцінного розвитку страхування має виступати пріоритет дотримання прав людини. Таку думку підтримують й інші автори [5].

У розвинених країнах соціальна захищеність осіб формується приблизно із трьох рівнозначних джерел, до яких належать державні виплати, основною базою для формування яких є податки; наступним джерелом виступає так звана корпоративна захищеність. Вона забезпечується підприємствами для своїх співробітників через надання страхових полісів. І останнє, третє, джерело захисту – це добровільне страхування.

На жаль, в Україні рівень державних виплат порівняно з рівнем середнього заробітку зменшується, тому виникає необхідність в пошуку ефективних важелів механізму системи страхування від нещасних випадків та управління ними з метою компенсації шкоди постраждалим, в таких умовах роль добровільного страхування продовжує зростати.

Висновки. Розвиток ринку добровільного страхування від нещасних випадків створює гарантії для населення щодо надання страхового захисту на випадок настання випадкових непередбачуваних обставин, що мають негативний вплив на життя та здоров'я громадян. Результати проведеного нами аналізу характеризують ринок добровільного страхування як такий, що розвивається та спроможний задовольнити реальні потреби страхувальників на ринку.

Література:

1. Страхування : [підручник] / за ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
2. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.
3. Статистика страхового ринку України // Форіншурер. Електронний журнал про страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/stat>.
4. Огляд страхового ринку / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/strahoviy-rinok.html>.
5. Коваль О.П. Модернізація системи соціального страхування в Україні : [аналіт. доп.] / О.П. Коваль. – К. : НІСД, 2014. – 38 с.

Шимків С.А. Состояние и развитие добровольного страхования от несчастного случая в Украине

Аннотация. В статье раскрывается необходимость добровольного страхования от несчастных случаев. Проанализированы основные тенденции развития добровольного страхования от несчастных случаев в Украине. Определено, что на современном этапе, предоставленная страховая защита в рамках добровольного страхования от несчастных случаев способствует созданию дополнительных гарантий для финансового обеспечения граждан, пострадавших в результате несчастного случая.

Ключевые слова: личное страхование, добровольное страхование от несчастных случаев, страховые премии, страховые выплаты, коэффициент страховых выплат.

Shimkiv S.A. Status and development of the voluntary accident insurance in Ukraine

Summary. The article reveals the need for voluntary accident insurance. Analyses the major trends in voluntary accident insurance in Ukraine. The results show that at present, the insurance protection provided under the voluntary accident insurance contributes to the creation of additional safeguards for financial support citizens affected by the accident.

Keywords: personal insurance, voluntary insurance against accidents, insurance premiums, insurance payments, rate of insurance payments.